

Мартин Осиковски

ЛИБЕРАЛНИЯТ ЦЕНЗОР

Свобода и нетърпимост в Милтъновата *Ареопагитика*

София, 2025

На корицата е използвано изображение от Vittorio Zonca, *Novo teatro di machine et edificii* (Padoua: Pietro Bertelli, 1607).

Всички изображения, използвани в настоящата монография, са обществено достояние и/или свободностъпни за целите на академични публикации. Изключение правят фиг. 18 и 24, които се публикуват с разрешение на Британския музей, и фиг. 33, публикувана с разрешение на Държавна агенция „Архиви“.

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Мартин Осиковски, автор, 2025

© Милена Вълнарова, оформление на корицата, 2025

ISBN 978-619-01-1531-1

Мартин
Осиковски

ЛИБЕРАЛ- НИЯТ ЦЕНЗОР

Свобода и
нетърпимост
в Милтъновата

Ареопагитика

Съдържание

Съкращения	9
Списък на изображенията	11
Предговор	13
Увод	17
Свободолюбивият цензор.....	17
„Пролибералният“ и „проавторитарният“ лагер	22
„Средищният“ лагер: пет прочита	26
<i>Ареопагитика</i> на исторически кръстопътища	31
Равносметка и нов читателски ключ	42

Първа част Съзвучия

Първа глава. Лошите книги	47
Юридическият фокус.....	52
Морално-вероизповедният фокус.....	63
Втора глава. Три библейски аргумента	71
Моисей, Даниил и Павел.....	71
„Древните учители“	79

Втора част Дисонанси

Трета глава. Първенството на разума	95
„Разумът не е нищо друго освен избране“	98
„Нашият Спенсър“	103
Тома от Аквино, Джон Дънс Скот.....	108

Четвърта глава. Адамовата свобода	114
„Свобода от“ и „свобода да“	117
Християнското учение на Милтън.....	123
„Съобразителният Арминий“	129
Екскурс. Завръщане към преките	
събеседници на Ареопагитика	139
Разпоредбата за книгопечатането от 14 юни 1643 г.	140
„Покварените“ съчинения за развода и <i>Ареопагитика</i>	144
Заклучение	153
Приложение №1.	
Хронология на основни събития; изображения	158
Приложение №2.	
Ареопагитика – синопсис	213
Summary	219
Цитирана литература	223
Извори.....	223
Изследвания	229
Други източници	236
Показалец	239

The Liberal Censor: Freedom and Intolerance in Milton's *Areopagitica*

(Contents)

Abbreviations	9
List of Illustrations	11
Preface	13
Introduction	17
The Liberty-Loving Licenser	17
‘Pro-Liberal’ and ‘Pro-Authoritarian’ Camps	22
The ‘Middle Camp’: Five Readings	26
<i>Areopagitica</i> at Historical Crossroads.....	31
Synopsis and a New Reading Pitch.....	42

Part One: Consonances

Chapter One: Bad Books	47
The Legal Focus.....	52
The Focus on Faith and Morality	63
Chapter Two: Three Biblical Arguments	71
Moses, Daniel, and Paul	71
The ‘Primitive Doctors’	79

Part Two:
Dissonances

Chapter Three: The Primacy of Reason	95
‘Reason Is but Choosing’.....	98
‘Our Spenser’.....	103
Thomas Aquinas, John Duns Scotus	108
Chapter Four: The Freedom of Adam	114
‘Freedom from’ and ‘Freedom to’.....	117
Milton’s <i>De Doctrina Christiana</i>	123
‘The Acute and Distinct Arminius’	129
Excursus: A Return to <i>Areopagitica</i>’s Direct Interlocutors	139
The Licensing Order of 14 June 1643	140
The ‘Wicked’ Divorce Tracts and <i>Areopagitica</i>	144
Conclusion	153
Appendix 1: Descriptive Chronology of Key Events	158
Appendix 2: <i>Areopagitica</i> – Synopsis	213
Summary	219
Bibliography	223
Index	239

Съкращения

Ареопагитика	Миалтън, Джон. <i>Ареопагитика, За образованието</i> . Прев. Мартин Осиковски. София: Лист, 2020.
Изгубеният рай	Миалтън, Джон. <i>Изгубеният рай</i> . Прев. Александър Шурбанов. София: Захарий Стоянов, 2008.
Никомахова етика	Аристотел. <i>Съчинения в шест тома</i> . Ред. Иван Христов. Т. IV.1, <i>Етически съчинения, ч. I, Никомахова етика. Голяма етика</i> . Прев. Цочо Бояджиев. София: Захарий Стоянов, 2022.
СICiv	Krueger, Paulus, Theodorus Mommsen, Rudolfus Schoell, Guilelmus Kroll, ed. <i>Corpus iuris civilis</i> . Vol. 1–3. Berolini: Apud Weidmannos, 1872–1895.
CPW	Milton, John. <i>Complete Prose Works</i> . Ed. Douglas Bush et al. Vol. 1–8. New Haven; London: Yale University Press, 1953–1982.
Decretum	Friedberg, Aemilius, ed. <i>Corpus iuris canonici</i> . Vol. 1, <i>Decretum magistri Gratiani</i> . Lipsiae: Tauchnitz, 1879.

FQ	Spenser, Edmund. <i>The Faerie Queene</i> . Ed. Abraham Stoll. Vol. 1–6. Indianapolis; Cambridge: Hackett, 2006–2007.
LCL	<i>Loeb Classical Library</i> . Vol. 1–558. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1912–2024.
MPG	<i>Patrologiae cursus completus. Series Graeca</i> . Ed. J.-P. Migne. Vol. 1–161. Parisiis, 1857–1866.
MPL	<i>Patrologiae cursus completus. Series Latina</i> . Ed. J.-P. Migne. Vol. 1–221. Parisiis, 1844–1864.
Ordinatio	Scotus, Ioannes Duns. <i>Ordinatio</i> . In <i>id., Opera omnia</i> , ed. Commissionis Scotisticae, vol. 1–10. Civitas Vaticana: Typis Vaticanis, 1950–2007.
ST	Thoma Aquinas. <i>Summa theologiae</i> . In <i>id., Opera omnia</i> , ed. Leonina, vol. 4–12. Romae: Typographia Polyglotta, 1888–1906.
WJM	Milton, John. <i>The Works of John Milton</i> . Ed. Frank Allen Patterson et al. Vol. 1–18. New York: Columbia University Press, 1931–1938.

Всички други съкращения, използвани в текста (напр. *id./ead., ibid.*, съкращения на библейски книги, технически съкращения при библиографско описание на източници и т.н.), се приемат за саморазбиращи се.

Списък на изображенията

Фиг. 1. Печатарска работилница	160
Фиг. 2. Мартин Лутер, „95 тезиса“, печатно копие от 1517 г.	163
Фиг. 3. Титулна страница на <i>За въртенето</i> на небесните сфери от Николай Коперник	165
Фиг. 4. Пак там, хелиоцентричният модел на Коперник	165
Фиг. 5. Гонения срещу протестанти в Оксфорд	167
Фиг. 6. Гонения срещу католици във Франция	169
Фиг. 7. Жестокостите на калвинистите в Англия	169
Фиг. 8. Титулна страница на първия новионарски вестник в Европа	172
Фиг. 9. Титулна страница на Галилеевия <i>Звезден новинар</i>	174
Фиг. 10. Пак там, изображение на неравната лунна повърхност	174
Фиг. 11. Пак там, голямата мъглявина в Орион и звездният куп Ясли в Рак	175
Фиг. 12. Пак там, движението на Юпитеровите спътници	175
Фиг. 13. Поглед към 30-годишната война: Жак Кало, „Изтезание с въже“	176
Фиг. 14. Пак там, „Обесването“	177
Фиг. 15. Пак там, „Колелото“	177
Фиг. 16. Пак там, „Кладата“	177

Фиг. 17. Титулна страница на <i>Разсъждение за метода</i> от Рене Декарт	180
Фиг. 18. „Чудотворното съхранение на Англия“ (1646)	185
Фиг. 19. Титулна страница на <i>Учението и правилата за развода</i> от 1643 г.	186
Фиг. 20. Титулна страница на <i>Ареопагитика</i> (1644)	188
Фиг. 21. Екзекуцията на Чарлс I	191
Фиг. 22. Титулна страница на <i>Левитан</i> от Томас Хобс.....	192
Фиг. 23. Титулна страница на първото издание на <i>Изгубеният рай</i> (1667)	196
Фиг. 24. „Папският заговор“	198
Фиг. 25. Титулна страница на <i>Математически начала на натурфилософията</i> от Исак Нютон	199
Фиг. 26. Титулна страница на <i>Два трактата за управлението</i> от Джон Лок.....	202
Фиг. 27. Титулна страница на второто самостоятелно издание на <i>Ареопагитика</i> (1738)	204
Фиг. 28. Шведски закон за свободния печат от 1766 г.	205
Фиг. 29. Титулна страница на френския превод на <i>Ареопагитика</i> от 1788 г.....	207
Фиг. 30. Декларация за правата на човека и гражданина – чл. 11	208
Фиг. 31. Американски Бил за правата	209
Фиг. 32. Титулна страница на първия немски превод на <i>Ареопагитика</i> (1851)	210
Фиг. 33. Търновска конституция, чл. 79, „За свободата на печата“	211

Предговор

Близо две столетия и половина делят първите печатарски опити на Йоханес Гутенберг през 1450-те години от отмирането на последните форми на предпечатна цензура в Англия през 1690-те. А най-ранните форми на пряка защита на свободата на печата със закон започват да се появяват чак през втората половина на революционния XVIII в. – например в Закона за свободата на писането и печата (Швеция, 1766 г.), чл. 11 на Декларацията за правата на човека и гражданина (Франция, 1789 г.) и разбира се, Първата поправка към Американската конституция (САЩ, 1791 г.). Изглежда, че толкова дълго време е необходимо, за да се „опитоми“ чудното изобретение на предприемача от гр. Майнц, допринесло много за напредъка на знанието в ранномодерна Европа, но също и за разпалването на изпълнени с невиджана по-рано жестокост вътрешноевропейски войни на „свои срещу свои“ – може би за първи път в европейската история войни (поне с такъв мащаб) основно в името на вяра, убеждения и идеи.

Междувременно през есента на 1644 г. се появява *Ареопагитика* на Джон Милтън, която често се приема за първата всеобхватна защита на идеята за свободен, нецензуриран печат. Противно на клишето обаче, този основополагащ Милтънов опус гледа към днешните си читатели с две много разнородни лица: докато се бори за свободата на книгите, неговият автор нито за миг не забравя, че в определени случаи някои от тях заслужават да бъдат предадени на „огъня и палача“. Настоящата монография, надявам се, ще изясни на читателя причините за

това вътрешно разногласие. Впрочем то е наситено с поуки за собственото ни време, което, мисля, много прилича на Милтъновото от медийно-историческа гледна точка: време на бурен разцвет на нови, едновременно полезни и опасни технологии за споделяне (и вече дори за изкуствено създаване) на думи, образи и съпътстващите ги чувства с много хора наведнъж.

Дълга благодарност на всички колеги, които се запознаха с работата в ръкопис, посочиха различни нейни недостатъци и направиха предложения за подобряването ѝ. На първо място – на проф. Александър Шурбанов, общуването с когото е винаги смиряващо и просвещаващо приключение за събеседника, и на проф. Калин Янакиев, моя учител, с когото ме свързва едно щастливо сътрудничество още от времето на докторантските ми години (2004–2009). Ще запазя в личния си архив като най-скъп спомен хартиените копия с ръкописно нанесените им забележки. Благодарен съм за отзивчивите и внимателни прочити също на професорите Георги Каприев, Владимир Градев, Евгений Дайнов, Румен Генов, Стилиян Йотов, Христо Тодоров и Момчил Методиев и особено на д-р Георги Няголов. Положил съм максимални усилия изцяло да се съобразя с препоръките на всички тези първи читатели на ръкописа, като отговорността за допуснати грешки и/или неточности остава единствено моя. Благодаря на проф. Иван Христов, на д-р Александър Смочевски и на д-р Владимир Маринов, състудент и приятел, за помощта с някои от гръцките текстове, обсъдени в първите две глави на работата. Допълнително съм задължен на проф. Янакиев за това, че се зае с научната редакция на текста, и на проф. Шурбанов, проф. Дайнов, проф. Йотов и проф. Генов за това, че се съгласиха да го рецензират – т.е. за техните *imprimatur*-и в най-добрия смисъл на тази дума.

Специална благодарност дължа на съпругата си Мая, която ме подкрепи във взимането на едно трудно, но навярно правилно решение през изпълнената с предизвикателства 2021 г. Ако това не се беше случило тогава, тази книга едва ли щеше да се появи на белия свят. Тя може би нямаше да се появи и без неочакваната и решителна помощ на неколцина колеги, на които също бих желал да благодаря – без да споменавам имена, но от сърце.

Благодаря и на родителите и приятелите си за оказаната подкрепа.

Настоящото издание е монографично допълнение към моя превод на *Ареопагитика*, публикуван от издателство „Лист“ през м. април 2020 г. Като цяло всички цитати от текста следват този превод. На отделни места все пак съм си позволявал поправки и подобрения, когато това ми се е струвало уместно или необходимо.

Посвещавам книгата с любов на децата си Теодор и Стилиан – с пожелание да растат здрави, свободни и щастливи.

София, м. юли 2024 г.